

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Waardevolle analyse, slordige omgang feiten en bronnen

door **Jan Jacob van Dijk** De auteur was tot 2020 bijzonder hoogleraar christelijk-sociaal denken aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Het CDA verdient een goed boek over de afgelopen 25 jaar, net zoals elke relevante politieke partij het verdient om een goede beschrijving te krijgen van de gebeurtenissen binnen de partij, inclusief een verklaring van die gebeurtenissen, en van haar plek op het politieke toneel. Voor het CDA geldt dat het in de afgelopen 25 jaar hoogtepunten en dieptepunten heeft gekend, een stevige vinger in de Haagse pap heeft gehad en op momenten ook langs de zijlijn stond.

Het CDA kent wat die geschiedschrijving betreft een goede traditie. Over zijn voorlopers zijn vele boeken geschreven, over de kopmannen van weleer zijn kloeke en zeer lezenswaardige biografieën verschenen, en ook het ontstaan van het CDA en de wederwaardigheden van de eerste vijftien jaar hebben goede publicaties opgeleverd. Eén van die boeken was *De rogge staat er dun bij* van Jaap Stam en Pieter Gerrit Kroeger. Dat die laatste auteur de moeite heeft genomen om op dat boek nu een vervolg te schrijven, is op zich lovenswaardig.

Koers van het CDA

Het boek is een combinatie van een ragfijne analyse van de verkiezingsuitslagen en een collectie van vele feiten en anekdotes. Op dat laatste kom ik verderop nog terug. Eerst de verkiezingsuitslagen.

Het CDA heeft hoogtepunten en dieptepunten gekend in de genoemde 25 jaar. In 2002 scoorde het CDA een winst van 14 zetels en was het, met 43 zetels, verreweg de grootste partij. Nog geen acht jaar later schreef het geschiedenis door 20 zetels te verliezen, en de beker was daarmee nog niet helemaal leeg, want in 2012 kwam het uit op 13 zetels. Zo groot was de ARP in haar eentje in 1973. Aan de hand van de verkiezingsuitslagen komt Kroeger tot een aan de ene kant logische, en een aan de andere kant voor veel CDA'ers verrassende conclusie. Het CDA heeft de verkiezingen verloren in de stedelijke gebieden en in de Randstad. Jan Peter Balkenende scoorde in 2002, 2003 en 2006 hoog in de stedelijke gebieden. Natuurlijk ook in de meer rurale provincies en gemeenten, maar 5 procent van de stemmen in Rotterdam levert meer stemmen op dan 35 procent in

Pieter Gerrit Kroeger

*Tand des tijds. Het CDA in de
nieuwe eeuw*

Prometheus | 2020 | 528 pp. |

€ 24,99 | ISBN 9789044633665

Gulpen-Wittem of in Haaksbergen. Doordat het CDA zich de laatste tien jaar te veel heeft gericht op de niet-stedelijke gebieden, heeft het deze plek niet meer kunnen terugpakken zoals in 2002.

Een verdere analyse van de verkiezingsuitslagen leert ons nog iets meer. Je kunt geen stemmen terughalen bij groepen als die zich nooit aangetrokken hebben gevoeld tot jouw partij. Kroeger laat zien dat het CDA zijn stemmen niet haalt bij mensen die eerder LPF, PVV of FvD hebben gestemd. Wil het CDA winst halen, dan moet het de benodigde stemmen bij VVD, SP of – de grootste groep – de thuisblijvers weghalen. Daarmee toont Kroeger aan dat een koers die gericht is

op de boze burger onvoldoende is om weer in het centrum van de macht te komen. Er is méér nodig om de grootste partij te worden.

Donner-doctrine

Kroeger meent dat hij hiermee de zogeheten Donner-doctrine heeft ontkracht. Dat is maar de vraag. Bij een doctrine hoort dat helder wordt omschreven wat die doctrine precies inhoudt, en dat doet Kroeger niet. Op basis van het boek (p. 423) meen ik te mogen concluderen dat de Donner-doctrine inhoudt dat populistische partijen gedwongen moeten worden tot bestuurlijke verantwoordelijkheid. Deze partijen zullen vervolgens een slecht resultaat scoren, waarna hun aanhangers

zullen zien dat het gevoerde beleid hun niets heeft opgeleverd. Deze doctrine staat haaks op het Belgische cordon sanitaire waarmee het Vlaams Belang buiten de regeringen werd gehouden en tot grote hoogte kon stijgen. Deze beschrijving past ook in de geest van de opmerkingen van Donner in 2010, toen hij de regeringsdeelname van het CDA verdedigde met de volgende woorden: ‘Het land moet wel geregeerd worden.’ Als we kijken naar de Nederlandse situatie bevat de Donner-doctrine nog steeds een kern van waarheid. Na het eerste kabinet-Balkenende implodeerde de LPF van 26 naar 8 zetels. In 2012 verloor de PVV 9 van haar 24 zetels.

Ik zou van de anekdotes kunnen genieten, mits ze zouden kloppen

Regeringsverantwoordelijkheid door populistische partijen werd beloofd met slechte verkiezingsuitslagen. Dat geldt trouwens voor vele politieke partijen, want ook het CDA deed het in 2012 niet goed, en de PvdA kende in 2017 een dramatische uitslag. Deze doctrine geldt dus voor méér partijen dan alleen de populistische.

Kroeger komt echter tot een andere conclusie. Hij meent dat de uitslagen laten zien dat Donner ongelijk had. Dat is dus niet waar. Tenzij Kroeger ervan uitgaat dat Donner zijn eigen doctrine alleen maar bedacht om het CDA ervan te laten profiteren. Maar zou het ook zo kunnen zijn dat Donner meer aan het landsbelang dacht dan aan het

partijbelang? Dat na een kort intermezzo er weer nieuwe verkiezingen zouden komen, waardoor na de afstraffing van de populistische partijen weer een stabiele coalitie tot stand zou kunnen komen? Het past in het denkkader van de auteur om niet van deze laatste mogelijkheid uit te gaan.

Pim Fortuyn op een CNV-leerstoel?

Tand des tijds is enerzijds gebaseerd op gedegen analyses van de verkiezingsuitslagen, en anderzijds op vele gebeurtenissen binnen de partij, die uitgebreid aan bod komen. Dit laatste stuk is voor de gemiddelde lezer smeüig. In diverse recensies smulden de recensenten van deze anekdotes en feitjes. Ik zou daar ook van kunnen genieten, mits ze zouden kloppen. En dat laatste is zeer geregeld niet het geval. Zo heeft Pim Fortuyn nimmer een CNV-leerstoel bekleed: de Albeda-leerstoel is ingesteld door het Centrum voor Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel (CAOP); Jan Peter Balkenende heeft wél tien jaar lang een CNV-leerstoel bekleed, als hoogleraar christelijk-sociaal denken. Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 heeft Sybrand Buma niet gebruikgemaakt van een campagnebusje, heeft deze nooit met pech stilgestaan op de Van Brienoordbrug, en heeft hij er ook nimmer lol over gehad met Ruth Peetoom. Kroeger beweert van wel.

Met uitzondering van twee personen – de auteur en Camiel zelf – heeft niemand de bijdrage van Camiel Eurlings tijdens het Rijnhal-congres als een laatste waarschuwing aan Verhagen beoordeeld.

Integendeel: deze wordt gezien als een over de top geuite steunverklaring aan hem. Wie de gastenlijsten van de jaarlijkse bijeenkomsten tussen CDA en CDU in Château St. Gerlach bestudeert, zal nimmer de naam van Angela Merkel of de Oekraïense president Porosjenko tegenkomen, terwijl zijn aanwezigheid als een actie van de Duitse bondskanselier wordt gepresenteerd om het CDA alsnog voor het associatieverdrag met Oekraïne te laten stemmen. En wie de krantenkoppen van *Trouw* van 15 oktober 2007 bestudeert zal zien dat juist het CDA zich verzette tegen de suggesties van Plasterk om de basisbeurs maar af te schaffen – maar volgens Kroeger schitterde het CDA door afwezigheid in dit debat.

Het voorgaande is – helaas – slechts een bloemlezing van de anekdotes en feiten die niet kloppen. Het kan gebeuren dat een enkel feit niet klopt; dat kan iedere auteur overkomen. Maar als het er vele zijn, zoals hier, dan doet dat afbreuk aan de centrale boodschap van het boek. Zeker als deze feiten en anekdotes worden gebruikt ter ondersteuning van de these dat binnen het CDA de macht van personen centraal heeft gestaan.

Bronnenmateriaal

Tot slot nog een beschouwing over de manier waarop de auteur aan zijn basismateriaal is gekomen. In het eerdergenoemde boek *De rogge staat er dun bij* putte Kroeger uit zijn vele bronnen binnen en buiten de partij. Hij was actief geweest binnen de Tweede Kamerfractie, en als politiek assistent van Wim Deetman had hij dicht bij het

vuur gezeten. Dat geldt voor de periode 2000-2020 veel minder. Wel is hij gevraagd om deel uit te maken van de commissie-Frissen, die de dramatische uitslag van 2010 onderzocht. Kroeger was een belangrijk auteur van het uiteindelijke rapport. Om tot dat rapport te komen zijn vele gesprekken gevoerd, die allemaal een vertrouwelijk karakter hadden. Het zijn juist deze gesprekken die een belangrijke bron vormen voor dit boek, aangevuld met gesprekken met een beperkt aantal hoofdrolspelers. Ik weet niet of een dergelijke omgang met die vertrouwelijkheid toekomstige gesprekspartners bij verkiezingsevaluaties tot een grote mate

---

Gesprekken met een vertrouwelijk karakter vormen een belangrijke bron voor het boek

van openhartigheid zal uitnodigen. Het zou toch zonde zijn als men zich in die situatie voortaan op de vlakte houdt.

De waarde van *Tand des tijds* ligt in de eerder besproken analyse van de verkiezingsuitslagen. Daarvoor is het boek op het juiste moment verschenen: vlak voor de Tweede Kamerverkiezingen. Hopelijk weten campagneteams hiervan te profiteren.